

формування і розвиток – надання форми і зміна її, накопичення і відтворення – неперервне відновлення, постійне перетворення, модифікація – перетворення, видозмінення. Визначено інституційні фактори їх прояву.

Ключові слова: інститут, інституційні фактори, людський капітал, формування, розвиток, відтворення, накопичення, модифікація.

Аннотація

В работе проведен анализ институтов регулирования человеческого капитала предприятия на основе их деления на формальные и неформальные, которые влияют изнутри (на индивидуальный человеческий капитал каждого из сотрудников) и извне на человеческий капитал предприятия в целом. Получила дальнейшее развитие классификация процессов функционирования человеческого капитала: формирование и развитие – придание формы и изменение, накопление и воспроизводство – непрерывное восстановление, постоянное преобразование, модификация – преобразование, видоизменение. Также определены институциональные факторы их проявления.

Ключевые слова: институт, институциональные факторы, человеческий капитал, формирование, развитие, воспроизводство, накопление, модификация.

Annotation

In the paper it had been analyzed the regulating institutions of the human capital of an enterprise on the basis of their division into formal and informal, that is influenced by both the inside (on the individual human capital of each of the employees) and externally on the human capital of the company as a whole.. There were further classification of the functioning of the human capital of an enterprise: formation and development – shaping and changing; accumulation and reproduction – a continuous recovery, constant conversion; modification - conversion alteration. And there were determined the institutional factors of their expression.

Key words: institute, institutional factors, human capital, development, reproduction, storage, modification.

УДК 65.011.3

Семенютина Т.В.,
аспірант, асистент кафедри організації
праці і виробництва,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТАНДАРТУ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Будь-яка сфера людської діяльності, особливо економіка та підприємництво, обтяжена ризиком, який породжується невизначеністю, випадковістю, конфліктами, недостовірністю інформації, мінливістю цілей у часі тощо. Якщо навіть абсолютну бездіяльність пов'язують із ризиком невикористаних можливостей, то в активному ринковому середовищі довгострокове ефективне функціонування суб'єкта господарювання неможливе без врахування аспекту ризику в процесі прийняття управлінських рішень.

Незважаючи на те, що дослідження науковцями проблематики ризику тривають вже більше двох століть, практичний ризик-менеджмент в Україні все ще знаходиться на стадії свого становлення та, як правило, обмежується окремими вузькоспеціалізованими галузями (фінанси, страхування, митна справа тощо). Значною мірою це зумовлено достатньо тривалим існуванням в державі командно-адміністративної системи управління (1917-1991 рр.), в рамках якої активно пропагувалася ілюзорна соціалістична ідея можливості детермінованого «машинного» планування економіки, формувався стереотип щодо поступового відмирання економічного ризику в міру зміцнення планового господарства. Разом з тим, вже третє десятиліття в Україні відбуваються активні ринкові трансформації, а ефективний механізм управління ризиками на більшості вітчизняних підприємств реального сектору економіки так і не було сформовано [1].

Вважаємо, що ключову роль у впровадженні ризик-менеджменту в практику діяльності українських підприємств має відігравати держава, яка повинна стати головним ініціатором проведення теоретико-прикладних досліджень у сфері ризикології задля розробки національного стандарту управління ризиками з урахуванням як міжнародного досвіду, так і вітчизняної специфіки господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом основи теорії ризику закладено в працях таких всесвітньо відомих вчених ХХ ст., як: Л. Заде, Ф. Найт, Дж. Нейман, Г. Марковіц, О. Моргенштерн, Ф. Модільяні, Ф. Рут, Дж. Тобін, Дж. Р. Хікс, В. Шарп. У наш час проблематика ризик-менеджменту є предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: О. Альгін, В. Альнічев, І. Балабанов, Т. Бачкаї, Є. Брігхем, П. Верченко, В. Вітлінський, В. Гранатуров, Ю. Єрмолаєв, С. Ілляшенко, А. Мазаракі, В. Лук'янова, Н. Машина, Д. Месен, К. Редхем, Д. Фрідман, П. Хейне, В. Черкасов, Д. Штефаніч, О. Ястремський та ін.

Разом з тим, практика застосування наукових здобутків ризикології в контексті розробки на законодавчому рівні нормативно-методичного забезпечення процесу формування ефективного механізму ризик-менеджменту діяльності підприємства в Україні відсутня.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз міжнародного досвіду стандартизації у сфері ризик-менеджменту, обґрунтування доцільності та концептуальних основ розробки національного стандарту управління ризиками діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід провідних європейських компаній переконливо свідчить, що ефективне ведення бізнесу сьогодні стало неможливим без інтегрування ризик-менеджменту в систему управління підприємством, незалежно від його масштабів і специфіки виробничого процесу.

Обраний Україною курс на євроінтеграцію, зокрема вступ до СОТ, передбачає поступовий перехід вітчизняних суб'єктів господарювання до міжнародних норм ведення бізнесу, в тому числі набуття ними необхідних навиків діагностики, оцінки та управління ризиками на шляху досягнення встановлених цілей.

При цьому, враховуючи всю складність та багатогранність ризику як економічної категорії, доцільним, на наш погляд, є формування в рамках держави єдиної консолідованої позиції щодо сутності, основних завдань та методології ризик-менеджменту українських підприємств. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми, доволі поширеним у світовій практиці, є розробка національного стандарту управління ризиками діяльності господарюючих суб'єктів.

Згідно з визначенням Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), стандарт (від англ. standard – норма, зразок, мірило) – це нормативний документ, який: 1) розроблений на основі консенсусу та затверджений уповноваженим органом; 2) містить призначені для загального і багаторазового використання правила (інструкції, характеристики) діяльності та її результатів; 3) спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у відповідній галузі [6]. Стандарти повинні бути засновані на узагальненні кращих досягнень науки, техніки, практичного досвіду і спрямовані на забезпечення максимальної корисності для суспільства.

В контексті ризик-менеджменту стандартами передбачається уніфікація термінології, критеріїв оцінки, основних етапів процесу управління ризиками та підходів до побудови його організаційної структури на підприємстві.

Загалом, історія стандартизації у сфері управління ризиками діяльності економічних суб'єктів розпочинається в 1995р. публікацією національного стандарту «AS/NZS 4360 – Управління ризиком», розробленого організацією «Стандарти Австралії / Стандарти Нової Зеландії» [3] (остання редакція мала місце в 2004р.). Згодом схожі версії національних стандартів з'явились в Канаді (1997р.) та Японії (2001р.).

В 2002 р. результатом спільної роботи Інституту ризик-менеджменту (IRM) та Асоціації ризик-менеджменту і страхування (AIRMIC) – провідних професійних організацій Великобританії, які спеціалізуються на дослідженні проблематики ризикології, – стала розробка стандарту FERMA [2]. Особливістю даного документа є економічне обґрунтування не лише негативних, але й позитивних аспектів ризику для підприємства. Схема, закладена в Стандарті, має прикладний характер та може слугувати основою для розробки механізму управління ризиками на підприємстві. Ризик-менеджмент тут вперше декларується не просто як один із управлінських інструментів, а як невід'ємна складова системи управління діяльністю суб'єкта господарювання.

В 2004 році у США Комітетом спонсорських організацій Комісії Тредвея (COSO) та аудиторською компанією PricewaterhouseCoopers було розроблено «Концептуальні основи управління ризиками організації. Інтегрована модель» [5]. Принциповою відмінністю стандарту COSO стало обґрунтування прийняттого рівня ризику для підприємства; основними недоліками – досить обмежена сфера застосування (фінансовий сектор), відсутність чітких рекомендацій щодо практичного впровадження та надмірне акцентування уваги виключно на негативному аспекті ризику, що ставить під сумнів саму доцільність прийняття ризикованих управлінських рішень як таких.

Безсумнівно вартим нашої уваги є також Південно-Африканський кодекс корпоративного управління «KING III» (2009 р.) [4], в якому наведено основні практичні аспекти раціональної організації процесу ризик-менеджменту на підприємстві. Кодекс періодично оновлюється та

вдосконалюється на основі кращого управлінського досвіду та служить хорошим посібником для навчання ризик-менеджерів.

З метою уніфікації термінології у сфері управління ризиками Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) та Міжнародна електротехнічна організація (IEC) опублікували словник Guide 73 [6], який містить обґрунтування базових понять ризик-менеджменту, погоджених представниками більшості країн світу – членів ISO.

Разом з тим, незважаючи на доволі активний процес стандартизації ризик-менеджменту та його широкомасштабне впровадження в управлінську діяльність суб'єктів господарювання більшості індустриально розвинених держав світу, фінансово-економічна криза 2008р. продемонструвала їх неспроможність протистояти новим викликам часу та забезпечити досягнення встановлених цілей. Це, в свою чергу, засвідчило неефективність існуючих у світовій практиці систем управління ризиками та актуалізувало доцільність їх істотного вдосконалення.

Спробою розв'язання даної проблеми стала розробка Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) уніфікованого міжнародного стандарту ризик-менеджменту ISO 31000:2009 «Управління ризиками. Принципи та рекомендації» [7], який базується на узагальненні та систематизації кращого світового досвіду управління ризиками, характеризується простою мовою написання і зрозумілою термінологією, містить чіткі та детальні рекомендації щодо організації системного управління ризиками діяльності суб'єктів господарювання.

Особлива цінність даного документа полягає в тому, що він сприяє гармонізації національних систем стандартизації країн-членів ISO. В сучасних умовах глобалізації це є вкрай важливо, оскільки дає змогу розвивати міждержавне співробітництво щодо розробки ефективних методів ризик-менеджменту на єдиних концептуальних засадах та формувати стратегію спільної протидії глобальним викликам та загрозам сучасності.

Процес управління ризиками згідно зі стандартом ISO 31000:2009 (рис. 1) розпочинається з визначення цілей діяльності та обґрунтування внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на можливість їх досягнення.

Оцінка ризику відповідно до ISO 31000:2009 складається з трьох етапів: ідентифікації, аналізу та безпосередньої процедури оцінювання.

Етап управління ризиками передбачає вибір альтернатив, а також аналіз витрат і переваг та обґрунтування нових ризиків, що можуть бути спричинені вибором того чи іншого методу управління.

Іншим важливим документом, який вдало доповнює ISO 31000:2009, є стандарт ISO/IEC 31010:2009 «Ризик-менеджмент – Методи оцінки ризику» [8]. Він містить практичні рекомендації щодо вибору й застосування тих чи інших методів оцінки ризику.

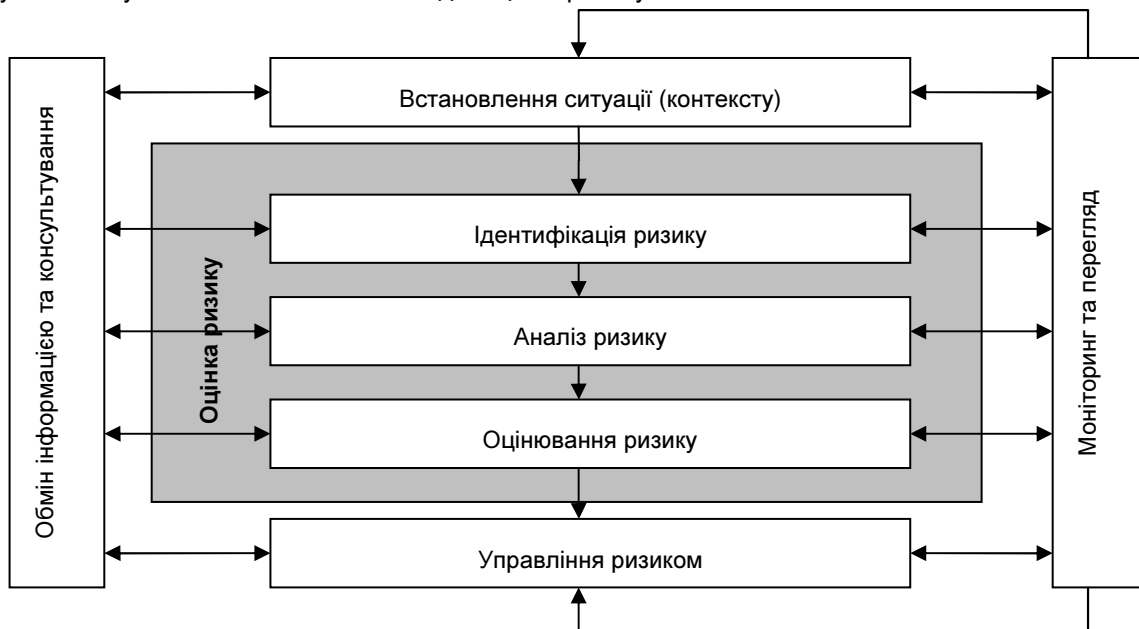

Рис. 1. Процес ризик-менеджменту на підприємстві згідно з ISO 31000:2009

Джерело : [7, с. 6]

Вважаємо, що, на сьогоднішній день, ISO 31000:2009 є тим універсальним базовим документом, який потенційно здатний стати основою для розробки національних стандартів ризик-менеджменту більшості країн світу (станом на початок 2013р. близько 84% суверенних держав входили до ISO), в тому числі і України.

Показовою в цьому плані є нормотворча діяльність Російської Федерації та Білорусі, які, маючи на початку 90-х років однакові з Україною стартові позиції в сфері ризик-менеджменту, на сьогоднішній день вже стандартизували процес управління господарськими ризиками.

Разом з тим, слід чітко усвідомлювати, що затвердження національного стандарту ризик-менеджменту в Україні повністю ідентичним до тексту ISO 31000:2009, без врахування вітчизняної специфіки господарювання, буде грубою помилкою. Так, по-перше, в міжнародному стандарті основний акцент зроблено на впровадження системи управління ризиками в організацію діяльності підприємства, в той час як обґрунтуванню шляхів підтримання процесу ризик-менеджменту на належному рівні приділено, на нашу думку, недостатньо уваги.

По-друге, стандарти, розроблені закордонними організаціями, розраховані, як правило, на досвідчених фахівців у сфері управління ризиками, які добре обізнані з сучасними теоретико-прикладними аспектами ризик-менеджменту. Натомість в Україні в цьому плані спостерігається гострий дефіцит висококваліфікованих кадрів, відсутність традицій управління ризиком в практичній діяльності підприємств та системи підготовки спеціалістів даного профілю у ВНЗ.

По-третє, важливим у процесі формування системи управління ризиками є врахування особливостей самого підприємства (організаційної структури, розміру, форми власності, організаційно-правової форми створення), а також ступеня впливу факторів зовнішнього соціально-економічного середовища, що не обґрунтовано належним чином в ISO 31000:2009.

Висновки з проведеного дослідження. Ефективне ведення бізнесу сьогодні є неможливим без інтегрування ризик-менеджменту в загальну систему управління підприємством незалежно від його масштабів і специфіки виробничого процесу. На жаль, практичний ризик-менеджмент в Україні все ще знаходиться на стадії свого становлення та обмежується окремими вузькоспеціалізованими галузями. Значною мірою це зумовлено відсутністю традицій управління ризиком у господарській практиці підприємств, дефіцитом кваліфікованих кадрів відповідного профілю, браком інформації про позитивний досвід використання функції управління ризиком на українських підприємствах, а також повною відсутністю вітчизняних галузевих нормативних матеріалів та методичних рекомендацій щодо формування ефективних систем управління ризиками діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання реального сектору економіки.

Виходячи з цього, доцільним є формування в рамках держави єдиної консолідованої позиції щодо сутності, основних завдань та методології процесу управління ризиками діяльності українських підприємств. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми, поширеним у світовій практиці, є розробка національного стандарту ризик-менеджменту.

Проаналізувавши міжнародний досвід щодо стандартизації процесу управління ризиками, вважаємо, що, на сьогоднішній день, стандарт ISO 31000:2009 є тим базовим документом, який потенційно здатний стати основою для розробки національного стандарту ризик-менеджменту діяльності підприємств в Україні з подальшою адаптацією всіх його положень до вітчизняної специфіки господарювання.

Бібліографічний список

1. Круш П. В. Стандарт з управління ризиками підприємства: стан та перспективи впровадження / П. В. Круш, Ю. В. Тюленева // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2011. – № 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economy.kpi.ua/uk/node/279>.
2. Стандарти управління ризиками / Федерация Европейских Ассоциаций Риск Менеджеров. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ferma.eu/wp-content/uploads/2011/11/a-risk-management-standard-russian-version.pdf>
3. Australian / New Zealand Standard AS/NZS 4360:2004 Risk management [Електронний варіант]. – Режим доступу до сайту: http://www.mwds.com/AS4me_files/AS-NZS%204360-2004%20Risk%20Management.pdf
4. Draft Code of Governance. Principles for South Africa-2009 King Committee on Governance / The Business Leaders / Institute of Directors in Southern Africa. – 2009. – February 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ru.ac.za/media/rhodesuniversity/content/erm/documents/xx.%20King%203%20-%20King%20Report.pdf>
5. Enterprise Risk Management – Integrated Framework (ERM) / Committee of Sponsoring Organization of the Treadway Commission. – 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coso.org/documents/COSO_ERM_Executive_Summary.pdf
6. [ISO Guide 73:2009 – Risk management – Vocabulary](http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=44651) – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=44651
7. ISO 31000:2009 Risk management – Principles and guidelines. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iso.org/iso/home/store/catalogue_tc/catalogue_detail.htm?csnumber=43170
8. ISO/IEC 31010:2009 – Risk Management – Risk Assessment Techniques. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.previ.be/pdf/31010_FDIS.pdf

Анотація

В статті проаналізовано міжнародний досвід стандартизації у сфері ризик-менеджменту. Вказано на доцільність формування в рамках держави єдиної консолідованої позиції щодо сутності, основних завдань та методології управління ризиками діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання шляхом розробки та затвердження на законодавчому рівні комплексного нормативно-методичного забезпечення процесу ризик-менеджменту на підприємстві. Обґрунтовано концептуальні основи формування національного стандарту управління ризиками діяльності підприємств в Україні з урахуванням як міжнародного досвіду, так і вітчизняної специфіки господарювання.

Ключові слова: діяльність підприємства, ризик, ризик-менеджмент, міжнародний стандарт, національний стандарт, держава.

Аннотация

В статье проанализирован международный опыт стандартизации в области риск-менеджмента. Указано на целесообразность формирования в рамках государства единой консолидированной позиции относительно сущности, основных задач и методологии управления рисками деятельности отечественных субъектов хозяйствования путем разработки и утверждения на законодательном уровне комплексного нормативно-методического обеспечения процесса риск-менеджмента на предприятии. Обосновано концептуальные основы формирования национального стандарта управления рисками деятельности предприятий в Украине с учетом как международного опыта, так и отечественной специфики хозяйствования.

Ключевые слова: деятельность предприятия, риск, риск-менеджмент, международный стандарт, национальный стандарт, государство.

Annotation

This article deals with international experience of standardization in the field of risk management. Indicated the necessity of forming the unified consolidated position in the entire state regarding the entity, main tasks and methodology of enterprise risk management by developing and approving at the legislative level of complex regulatory and methodological support of the process of risk management at the enterprise. Substantiated the conceptual basis for the formation of the national standard for risk management of enterprises in Ukraine taking into account both international experience and domestic economic specifics.

Key words: enterprise activity, risk, risk management, international standard, national standard, state.

УДК 338.3:65.016.2

Швед Т.В.,
асистент кафедри прикладної економіки,
Національний університет харчових технологій

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Підприємство є складною соціально-економічною системою, яка функціонує на основі загальних для всіх систем законів, синтезує теоретико-методичні та методологічні підходи до його аналізу, втілює весь інструментарій системного дослідження соціально-економічних явищ та процесів. В сучасній економічній науці поняття «розвиток підприємства» є широко вживаним, однак відсутність єдиного загального підходу до його тлумачення та співвідношення із іншими близькими категоріями обумовлює множинність висновків в теоретичному аналізі. Так, у наукових працях категорія розвитку підприємства досить часто ототожнюється з подібними, але відмінними за змістом поняттями – потенціал, зростання, функціонування, конкурентоспроможність, що гальмує формування цілісного теоретико-методичного та методологічного підходу до аналізу розвитку підприємства, визначення якого неможливо без наукового розуміння змісту даної категорії. Останнє актуалізує необхідність виявлення співвідношення та підпорядкування означених категорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку підприємств приділяло увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як: Р. Акофф, Е. М. Коротков, О. Д. Коршунова, В. С. Пономаренко, О. В. Раєвська, М. О. Кизим, О. М. Тридід, І. О. Богатирьов, Ю. С. Погорєлов та інші. Вченими розглянуті і сформовані засади управління розвитком підприємства, створені інструменти і моделі управління. У науковій літературі відсутні однозначні підходи щодо визначення